

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. VI св. 1—2

БЕОГРАД 1954

САДРЖАЈ

	Страна
1. А. Белић: О синтаксичкој конструкцији са свезицом <i>што</i>	1
2. М. Стевановић: Акцент трпног придева	7
3. Св. Георгијевић: О конструкцији <i>види му се</i>	20
4. Д-р А. Ђ. Костић: О потребама стручних терминологија	26
5. Св. Марковић: Положај замјеничке енклитике у вези са напредном употребом инфинитива и презента са свезицом <i>да</i>	33
6. М. С. Московљевић: Како треба изговарати и разумети Његошев стих „Чудна попа, јади га не били“?	41
7. Милимир Дражић: Језичка ситуација у Норвешкој	46
8. М. С. Лалевић: О језику у преводу два страна филма.	51
9. Језичке поуке	58

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Секретар Уређивачког одбора — Бранислав Милановић

Научна Ривита

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
БЕОГРАД 1954

Штампа Графичко предузеће „Академија“ - Београд, Космајска ул. бр. 28

О КОНСТРУКЦИЈИ ВИДИ МУ СЕ

У НЈ (књ. V н.с., св. 9—10, стр. 337—40) написао је С. Матић чланчић Један Вуков латинизам. Матић је тако поставио ствар као да се ради о једној језичкој особини личног говора Вука Караџића. Он је нашао у Вукову језику на четири места где је гл. *видјети се* употребљен у значењу *scheint, videtur*, па верује да је ту особину Вук научио од Срба у ондашњој Аустрији (војвођанских и бечких — ваљда). То своје мишљење поткрепљује примерима из војвођанских писаца (износи укупно осам примера), у којима је употребљен исти глагол и са истим значењем. По Матићу је сасвим разумљиво што се овај „латинизам“ налази у језику Војвођана јер је *међу њих* „дубоко продрла употреба овог латинизма“. Међутим, писац чланка није могао да мимоиђе остали материјал који је скупио — онај из народне песме, из писаца из Србије, Босне, Црне Горе. Кад је тај материјал изнео, он га је одмах прогласио као — војвођански утицај! То је учинио кад је хтео да објасни откуда је „тај латинизам“ ушао и у народну песму. Што се тај глагол налази у стиху: „Ти се видиш јунак од мејдана“ (Вук, 2, 184) објаснио је просто тако што је „песму за Вука забележио Мушицки од једне слепице из Гргуреваца у Срему“ (с. 339). Што се јавља „код свих писаца наших и у данашњој Војводини, и код Србијанаца и код Његоша“, он је објаснио „као владајући израз у књижевном језику нашем од пре сто година“. С. Матић је остао дужан да нам објасни како је дошао тај израз у Војводину, како је пренет из латинског. За употребу код српских писаца у Далмацији, и код Хрвата, он налази да гл. *видјети се* у значењу „чинити се“ чак претставља „зацело и италијанизам, или још пре само то“ (с. 339—340).

Све оно што је Матић изнео (све је то написано више као белешка) има тежњу да се оправда замишљена теза како је *види се* синтаксички калк из латинског језика који се, ето, налази и у Вука. Вук га се, међутим, на своју срећу, отресао у својим доцнијим радовима. Не бих желео да узмем ову тезу као циљ који треба напасти. Узимам чланчић С. Матића као повод да говорим о једној дативној конструкцији која није никакав „латинизам“, или „италијанизам“, већ је чиста особина српскохрватског језика. Да се она налази на целој нашој језичкој територији (што се може видети из самих примера С. Матића), да је то врло стара конструкција, да је и данас врло честа, обична, и у извесном смислу неопходна конструкција, то ће показати примери које ћу ја навести. Хтео бих само да још нешто напоменем. Сваки онај који се бави језиком, могао је посумњати да се овде ради о једном „латинизму“. Ако се тај „латинизам“ налази на целој нашој српскохрватској језичкој територији, у језику старијих писаца, као и новијих и најновијих (узмимо само Душана Радића), у говору народа (у Војводини, и у народној песми), онда би то био јединствен случај утицаја ученог говора на народни језик. У лингвистици су, истина, познати случајеви утицаја ученог језика на књижевне језике, али не и на простонародне, као што би требало да буде у овој згоди. Према томе, врло је смело, ако не и невероватно, тврдити да се овде ради о једном латинизму, односно италијанизму.

Већ ми се често дешавало да сам, службујући по разним местима наше државе као гимназиски наставник, долазио до уверења како је криво када се гледа на језичке појаве кроз националну призму, а исто тако осудити нешто као „покрајинско“, па за то рећи да не спада у књижевни језик. Слично ми се десило и са конструкцијом „види му се“. Док сам тумачио језик у Мажуранићеву епу Смрт Смаил-аге Ченгијића у VI разреду Трстеничке гимназије, хтео сам да ученицима објасним и конструкцију „види му се“ у стиху: Види му се, мријет му се неће (Ноћник)¹, па сам рекао да је то „покра-

¹ Сада видим да се иста констр. налази и у другом делу стиха, мријет му се неће.

јинска употреба“ (тако сам и написао у издању овог дела, Школска библиотека, бр. 15, с. 39) и да ово значи „изгледа, чини се“. На то су ми ученици одговорили: „Па тако се и овде каже!“ Кад сам то проверио, нашао сам да се у околини Трстеника говори: Види му се скупо. — Тражили за то сто динара, а њој се то видло скупо па није ћела да узне. То је било довољно да одбацам као нетачно своје раније уверење да је „види му се“ покрајинска конструкција која се налази код наших западних писаца. Сад ме је и С. Матић уверио (јер нисам располагао материјалом који он износи) колико је конструкција општа, српскохрватска.

Морам признати да су филолози већ одавно запамили да је конструкција „види му се“, и то, додуше, као повратни глагол „види се“, општа у нашем језику. Лука Зима у својој студији Њекоје, већином синтактичне разлике између чакавштине, кајкавштине и штокавштине (Загреб, 1887) обрадио је гл. *чиниши се*, *видјеш се* и др. у значењу *videri* на с. 155-6 своје студије. Како је Зима унео материјал из старије књижевности, обухватио је њиме сва три наша дијалекта, а такође и нашу народну књижевност, али је, по обичају наших старијих филолога, занемарио савремену књижевност и говорни језик. Зима је нашао да гл. *чиниши се* долази у старом чакавском у значењу *мни ми се*, *види се*, итал. *para*, да у старом дубровачком у том значењу долази глагол *видјеш се*, у новијем чакавском *види се*, *мисли се*, у кајкавском *види се*, *зди се*. Ипак све оно што нам износи Зима може да послужи само као материјал. Слично могу да послуже, као материјал, они примери из правног и говорног језика који нам даје Вл. Мажуранић у својим *Приносима за хрватски правни иовијесни рјечник* (ЈАЗУ). Кад смо прегледали сав поменути материјал, видели смо да се не ради само о једној безличној употреби извесних глагола, већ о једној конструкцији глагола у 3 л. ј. са дативом, обично личне заменице. Неретко, уз овакву конструкцију може стајати и нека прилошка реч. Тако то имамо већ од 15. века, упор. Нам се правдено види? (Кукуљевић, *Acta croatica*, 102). — Је да ти се, ђевојко, њешто криво види? (Богичевић, *Народне пјесме*, Бгд, 1878, с. 69). — Краљ му рече

да му се јако чудно види да му већ ни кћер прво какви глас од себе дала (Микуличић, Нар. приповј. и пјесме, Краљевица, 1876, с. 100). — То се Марку јако на жал видло (Плохл-Хердвигов, Хрв. нар. пјесме, Вараждин, 1867, с. 92). У народним песмама из Босне и Херцеговине имамо такође пример: Љубо моја, дража од очију, тко се видје теби јунак бољи? (Јукић, Народне пјесме босан. и херцеговачке, Осиек, 1858, с. 426). — Из ових примера се јасно види да се безличном облику додаје један датив, па се у овом случају ради о једној посебној употреби безличног глагола у којој датив има службу логичког подмета. Не ради се, дакле, просто о безличном облику глагола, већ о једној конструкцији, изразу. Општи је случај да глаголи у 3 л. ј. добивају посебно значење. Код наведених примера и код оних које ћемо навести постоји једна семантичка промена; упор.: видим (се), видиш (се), види (се); чиним (се), чиниш (се); чини (се); мислим...: мисли (се). Кад наступи једна оваква семантичка промена у 3 л. ј., онда је могуће да се тај облик одвоји од других облика (личних). Овакви облици, нови по семантици, одвојили су се од осталих и са дативом дали семантички и синтаксички нови израз — једно медијално значење. Њихова медијалност изражава једно стање, мишљење и расположење које настаје у нама готово против наше воље: „види му се“ је исто што и: „видљиво му је“, „јасно му је“, па: „изгледа му“, „чини му се“. Овде се не ради о једном дативу етичком, већ о дативу као пасивном субјекту који безличном глаголу даје посебну синтаксичку вредност.

Оваква конструкција није нипошто ограничена на један-два глагола. Постоји низ глагола уз које се у 3 л. ј. може створити оваква конструкција. Ваља овде истакнути да није увек потребно једно семантичко мењање у 3 л. ј. По аналогiji, оваква конструкција је могућна и без те особине. Већ у материјалу Л. Зиме и В. Мажуранића имамо овакву конструкцију уз глаголе: мнети, мислити, свидети се, штети, не штети. Гл. *мнети* налазимо у чакавском: Да ово могу рећи добром душом, како се мени мни да нисте ви нигдар бољега ни срченијега слугу ни пријатеља море бити тагајега од мене имали“ (Кукуљ., Аста сг. 220). — Мени се мни од броја

велика (Хекторовић, Ст. писци, 56). — Јер би рек да жива (мени се тач мније) оца прикажива (Луцић, Ст. писци, 56). — За *мислиши* у чакавском: Службу ку нам мисли наприда служити (Шурмин, Аста сг., с. 214 из г. 1458). — За *свидети се*: у штокавском: После очине смрти не свиди се сину у очевини, него се крене у друго царство (Којанов-Стефановић, Српске нар. прип., Н. Сад, 1871, с. 39). — Но се језу не свидје лисичји конак (Врчевих, Српске нар. прип., Београд, с. 186), с. 168). — *годиши се* у штокав.: Тад се д'јете на невољи нађе: да му даде (коња), годи му се стидно (Вук, Рјечник код *годиши се*). У Маретићевој Граматици (II изд, с. 54) налазимо примере за гл. *хшеши*, *моћи*, *видети*, *вечерашти*, *задремашти*, *сниши се*, *не хшеши*. Код њега налазимо конструкцију „хоће ми се“, „неће ми се“, која је сасвим обична у разговорном језику: Ја сам дошао да бацим огањ на земљу, и како ли ми се хтјело да се већ запалио, него је сваки морао бити слободан и весео, ако му се и неће (из Даничићеве Синтаксе, 349), итд. Разуме се да је број оваквих глагола с којима се може начинити поменута конструкција много већи. Из Даничићевих примера видимо да се каже: Љутици се на оно не може...; Ко хоће да му се види, нека носи свијећу; Да се види сестри вечерати; Ал' се њему мало задријема; Не казује баба како јој се снило, већ како јој је мило (у Вуковим Пословицама:] Да им се хити.

У стсл. споменицима нисам наишао на ову конструкцију. Она се ипак развила у старим периодима нашег језика јер је тако општа. Када се у језику развила употреба безличних облика, онда се развила и ова медијална конструкција са дативом. Она је једна од важних модалних форми које карактеришу нашу синтаксу времена.

Да ли се, према овоме, може говорити о "латинизму" конструкције „види му се“? У лат. у: *mihi videtur*, *spere* „мислим да се могу надати“ налазимо донекле сличну конструкцију једног глагола који је по значењу близак нашем безличном „види се“, али цело постројење не одговара нашем. — У немачком постоји конструкција безличних глагола са дативом, али ти глаголи никад не одговарају нашим (напр. *es fehlt mir* недостаје ми), или немају такво значење као наши (напр. *es fehlt*

mir gut). Ако једну немачку личну конструкцију, напр. *ich finde gut* преведемо безличном "види ми се добро", превод ће бити сасвим у духу нашег језика, и није ни латински ни немачки калк.¹⁾

Св. Георгијевић

¹⁾ С. Матић је упоредио пример: „Кестени ми добри виде се“ (Лексикон, 1791) са нем. *Ich finde die Castanien gut*, па каже: „Тај пример добро показује укореењост овог латинизма у језику (војвођанске) интелигенције“. Ја пак мислим да је, осим реда речи, преводилац нашао добар домаћи израз у „виде му се добри“.